

KAPLE NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE V HEŘMANOVĚ

KATEŘINA CIRGLOVÁ

Kaple Nejsvětější Trojice, tzv. „Plescher Kapelle“ stojí na malé vyvýšenině nedaleko od katastrální obce Heřmanov (okr. Karlovy Vary) na bývalém panství tepelských premonstrátů. Přestože patří bezpochyby k velmi kvalitním stavbám tohoto typu, zabývala se jí, pomineme-li soupisy památek, jen V. Naňková, jež ji připsala Kiliánu Ignáci Dientzenhoferovi.¹⁾ Z toho důvodu ji také najdeme v dosud posledním katalogu děl K. I. Dientzenhofera.²⁾

Kaple je situována tak, že se obrací vždy jedním průčelím směrem ke klášteru, druhým směrem do polí a třetím směrem k nedaleké obci Heřmanov, kam cesta z kláštera pokračuje.

V době, kdy pravděpodobně kaple vznikla, tj. okolo roku 1720,³⁾ obec Heřmanov ještě neexistovala. Ta byla založena až opatem Hermanem von Trautsmannsdorf v roce 1785,⁴⁾ tzn. že umístění kaple právě při této cestě se k Heřmanovu nevztahuje. Z tepelského kláštera vycházejí čtyři cesty, které byly už v roce 1703 ozdobeny sochami. Cesta, při níž kaple stojí, spojovala tehdy tuto oblast s Plzní. Pokud bychom šli ve směru od Plzně, otevřel by se nám právě u kaple první pohled na věže premonstrátského kláštera.

Kaple u Heřmanova je drobná stavba bez interiéru, vysoká pět a půl českého lokte, vztyčená nad půdorysem rov-

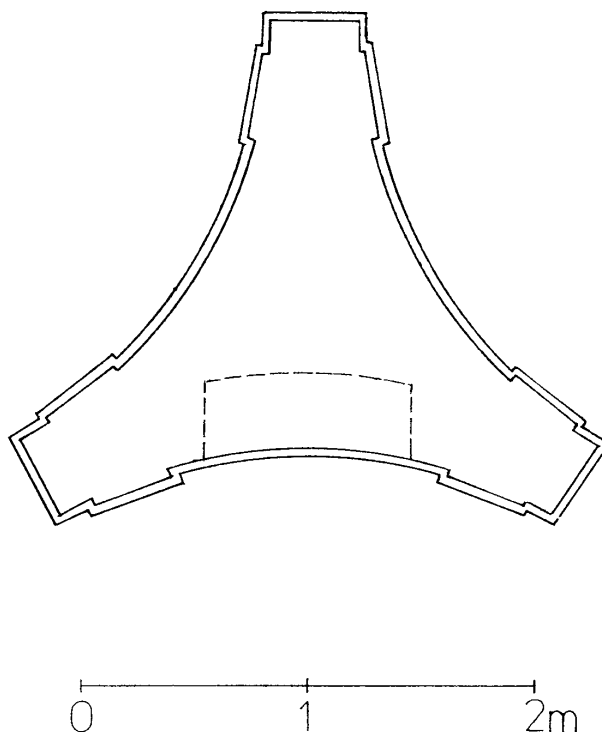
nostranného trojúhelníka s okosenými vrcholy a s konkávně proláklými stranami. Z jednoduchého soklu, vyrovnávajícího terén, se zdvíhá základní útvar členící hmotu stavby - pilastrová edikula. Pilastry zjednodušeného římskodórského řádu, odsazené o polovinu své šíře od okraje stěny vynášejí úseky kompletního hladkého kladí ukončeného korunní římsou. Širokou plochu mezi pilastry člení soustava vpadlého obdélného pole s půlkruhově zakončenou nikou z jedné strany a vpadlých polí stejně tvarovaných jako nika u dvou stran zbývajících. Pata půlkruhu niky (vpadlých polí) je zdůrazněna motivem drobné pilastrové lavice, ze které vybíhá pásová archivolta. Vrchol niky je osazen klenákem. Zbylou plochu člení lesenový rám plynule navazující na archivoltu. Kaple je ukončena střechou, která je spíše technickým zakrytím stavby a vznikla pravděpodobně při některé z posledních oprav. Dnes je na vrcholu střechy umístěn jen jednoduchý dřevěný křížek. Dá se předpokládat vzhledem ke kvalitě stavby, že vrchol kaple mohl být ukončen i například nějakým sochařským nebo kamenickým dílem.

Kladí neprobíhá v celé šíři stěny, a přitom zároveň není nijak deformováno. To vytváří dojem dvouplánovosti stěny, kde základní hmota stavby je teprve druhotně členěna úplnou, poměrově i skladebně klasicky cítěnou edikulou. Dynamičnost této hry vyvěrá ze zakřivení základní plochy a trojbokosti stavby. Profily všech článků jsou i přes četné opravy plně plastické a jejich skladba je jednoduchá a jasná.

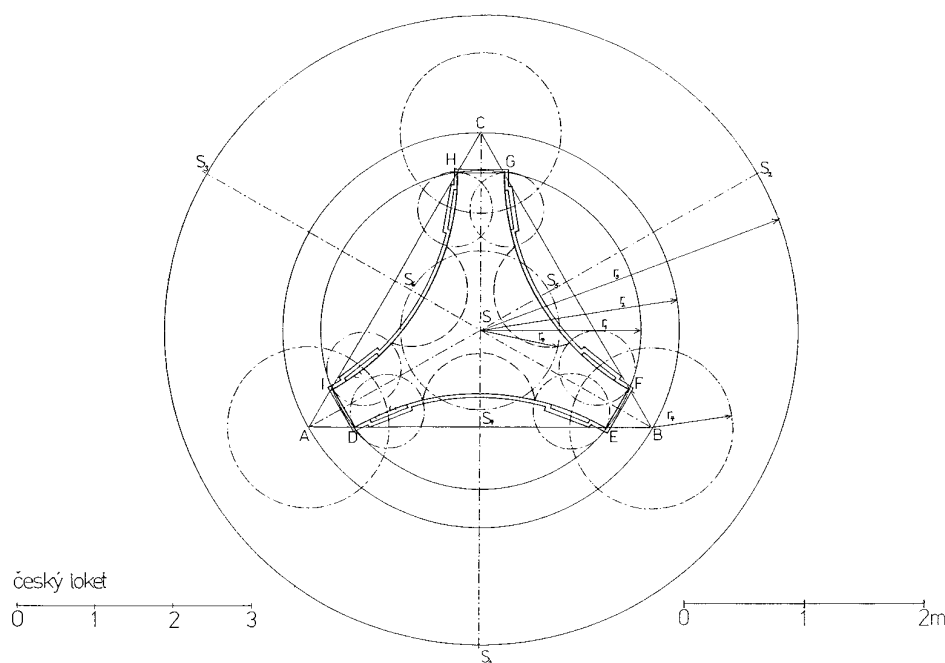
Při průzkumu památky v dubnu 1997 byla zjištěna asi 0,5 cm široká spára lemující zadní stěnu obou vpadlých polí, tvarovaných jako nika. Navíc na jednom z nich byly patrné hluboké praskliny, naznačující úpravu hloubky toho-

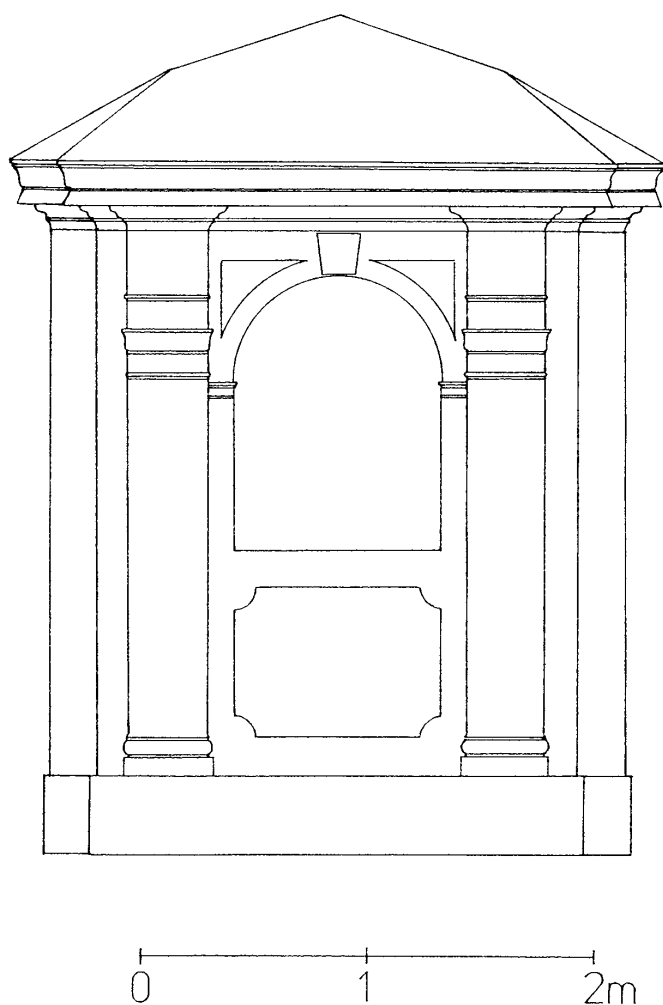
Obr. 1: Heřmanov (okr. Karlovy Vary), kaple Nejsvětější Trojice.

Obr. 2: Heřmanov (okr. Karlovy Vary), kaple Nejsvětější Trojice, půdorys.

Obr. 3: Heřmanov (okr. Karlovy Vary), kaple Nejsvětější Trojice, rozbor konstrukce půdorysu.

Obr. 4: Heřmanov (okr. Karlovy Vary), kaple Nejsvětější Trojice, průčelí kaple (všechny kresby a foto autorka, 1998).

to útvaru.

Ze soupisu památek v politickém okrese Teplá a Mariánské Lázně od A. Gnirše vyplývá, že v roce 1928 byla kaple restaurována tepelským stavitelem Franzem Kroyem a proměněna na památník padlým. Byly zde umístěny upomínkové tabule a nový obraz s výjevem Krista na Olivetské hoře.⁵⁾

Je možné předpokládat, že tato dnes vpadlá pole vznikla dozděním původních nik při úpravě kaple v roce 1928, aby na nich mohly být upomínkové tabule umístěny. Ty by pochopitelně v hlubších nikách dostatečně nevynikly. Ani třetí nika však nebyla pravděpodobně zachována, až na její šířku a hloubku, ve svém původním tvaru.

O kvalitě této stavby vypovídá mimo jiné i jednoduchý, a přitom výtvarně velmi efektivní způsob, jak byl půdorys kaple vytyčen.

Ze středu v bodě S narýsujeme kružnice o poloměrech r_1 , r_2 a r_3 , kde $r_1 = 2$ české lokty, $r_2 = 2,5$ českých loktů a $r_3 = 4$ české lokty. Do kružnice r_2 vepíšeme rovnostranný trojúhelník ABC. Protnutím stran trojúhelníka ABC s kružnicí r_1 získáme vrcholy šestiúhelníka DEFGHI. Z bodu S spustíme kolmice na všechny tři strany trojúhelníka ABC. V místech, kde se tyto polopřímky protnou s kružnicí r_3 , získáme středy S_1 , S_2 , S_3 , z nichž vedeme kružnice o poloměru ES_3 , a získáme tak konkávní křivky půdorysného útvaru kaple.

Do takto jednoduché geometrické konstrukce půdorysu zapadá i vytyčení navrhovaných tří půlkruhových nik. Středů kružnic S_4 , S_5 , S_6 , jejichž úseky vymezují tvar těchto nik, leží na kružnici vedené opět z bodu S o poloměru $r_4 = 1$ český loket. Na kružnicích stejného poloměru, narýsované z vrcholů trojúhelníka ABC, leží středy pilastrů. Vzdálenost středů pilastrů od vrcholů šestiúhelníka DEFGHI je stejná jako vzdálenost středů pilastrů od okrajů nik.

Stejná hloubka všech nik by velmi výrazně proměnila podobu této drobné stavby. Kaple by působila neobyčejně lehce. Mimoto nebyl důvod akcentovat jedno z průčelí hlubší nikou, zvláště, když toto průčelí bylo orientováno k obci, jež tehdy ještě neexistovala. Logičtější by bylo tedy zdůraznění průčelí ke klášteru nebo obou průčelí obrácených k cestě. Ani z hlediska zasněžení kaple Nejsvětější Trojici by asi toto akcentování nebylo správné.

Navrhující architekt zvolil pro půdorys stavby útvar rovnostranného trojúhelníka, a vytvořil tak stavbu, která vyzývá k obcházení, která sama zabraňuje nalezení jediného místa pohledu, odkud ji lze plně obsáhnout. Nerovnocennost všech tří průčelí by takovou koncepci tedy přímo potlačovala. Přesto zůstává toto tvrzení pochopitelně hypotézou, dokud nebude nalezen nějaký písemný doklad či proveden hlubší průzkum památky.

Z rozboru konstrukce půdorysu kaple je patrné, že vytyčení této stavby je založené na geometrickém principu, kde

se uplatňují poměrové vztahy 1 : 2, 1 : 2, 5 a 1 : 4 a kde navíc je základní jednotkou český loket. Jednoduché vytyčení půdorysu stavby, poměrová vyváženost průčelí i profilace článků vypovídají o autorství velmi kvalitního architekta a vzhledem k použitému českému lokti architekta trvale usídleného v Čechách.

Vytvoření dynamicky tvarovaného útvaru a gradace hmot slohově odpovídá nejen navrhované dataci do roku 1720, ale i ranému dílu K. I. Dientzenhofera, který právě v roce 1720 pro tepelské premonstráty pracoval.⁶⁾

POZNÁMKY

- 1) V. Naňková, K. I. Dientzenhofer a západní Čechy, Plzeň 1973, s. 10.
- 2) M. Vilímková, K. I. Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Praha 1989, s. 159.
- 3) V. Naňková, viz pozn. 1. O rok později (dle chronogramu na soklu) byl na náměstí v městě Teplé vztyčen morový sloup na náklady bohatého rodáka, zasvěcený rovněž Nejsvětější Trojici. Nevylučujeme proto, že i kaple v Heřmanově může být morovým památníkem.
- 4) A. Gnirs, Kunsttopographie Böhmens, Bezirke Tepl und Marienbad, Augsburg 1932, s. 186.
- 5) A. Gnirs, viz pozn. 4, s. 276 - 77.
- 6) Podílel se na opravě klášterního kostela. M. Vilímková, viz pozn. 2.

DIE KAPELLE DER ALLERHEILIGSTEN DREIFALTIGKEIT IN HEŘMANOV

Während der Forschungsarbeiten in der Kapelle der Allerheiligsten Dreifaltigkeit bei der Gemeinde Heřmanov (Herrmannsdorf, Bezirk Karlsbad) auf der einstigen Herrschaft des Prämonstratenserstiftes Teplá (Tepl) führte man zunächst die genaue Bauvermessung durch. Dabei stellte man Spuren neuzeitlicher Änderungen der Kapelle fest, die andeuteten, daß ihre jetzige Gestalt nicht dem ursprünglichen Zustand entspricht.

Ferner führte man eine Analyse der Grundrißvermessung durch, die bezeugte, daß die Grundmasse des Bauwerkes Resultat einer einfachen und gleichfalls sehr effektiven geometrischen Konstruktion gewesen war. Die erwähnte Analyse führte schließlich zur Rekonstruktion der wahrscheinlichen ursprünglichen Baugestalt der Kapelle.

Diese Feststellungen einschließlich der vollkommenen Einsetzung des Bauwerkes in die Landschaft bestätigen also zusammen mit weiteren Argumenten die Hypothese von Věra Naňková von der Zuschreibung des Bauwerkes dem Kilian Ignaz Dientzenhofer.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Heřmanov (Bezirk Karlsbad), Kapelle der Allerheiligsten Dreifaltigkeit.

Abb. 2: Heřmanov (Bezirk Karlsbad), Kapelle der Allerheiligsten Dreifaltigkeit, Grundriß.

Abb. 3: Heřmanov (Bezirk Karlsbad), Kapelle der Allerheiligsten Dreifaltigkeit, Analyse der Grundrißkonstruktion.

Abb. 4: Heřmanov (Bezirk Karlsbad), Kapelle der Allerheiligsten Dreifaltigkeit, Fassade.

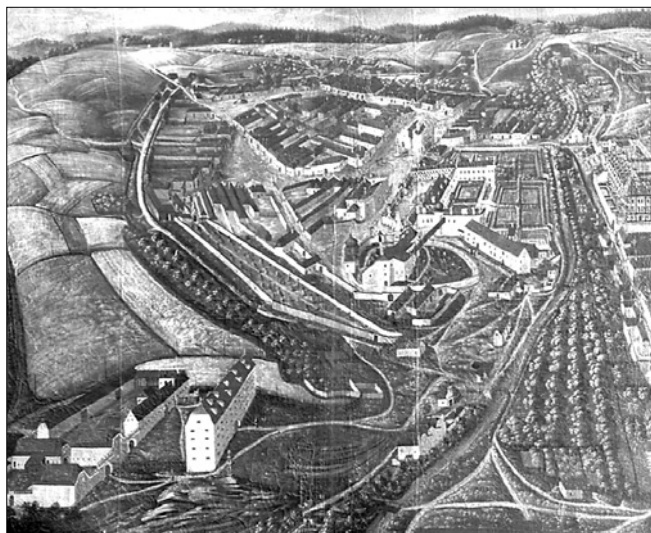
(Alle Zeichnungen und Aufnahmen der Autorin 1998).

(Übersetzung J. Noll)

PRŮZKUM BAREVNOSTI ZÁMKU JAROMĚŘICE NAD ROKYTNOU

LUDVÍK LOSOS

Zevrubný průzkum barevnosti omítkového pláště zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou (okr. Třebíč) byl proveden v roce 1997 firmou ARTEFABRIS v Praze na základě objednávky správy státního zámku, jakožto podklad pro úva-

Obr. 1: Pohled na Jaroměřice nad Rokytnou ze 17. století.

hy o obnově fasády. Protože byl v podstatě prvním průzkumem stavebně-historické povahy, který byl na objektu proveden, byly jeho výsledky porovnány s dosavadním stavem poznání vývoje této pozoruhodné stavby, tak jak je reflektován umělecko-historickou literaturou. Architektura zámku v Jaroměřicích se vždy těšila značné badatelské pozornosti (např. Plichta 1974, Sedlák 1974, Fidler 1971 a d.) především proto, že byla známa účast vynikajících stavitelských osobností barokního období. Spor o autorství projektu a stavby kulminoval vždy v přijímání či odmítání hypotéz o účasti L. Hildebrandta a J. Prandtauera, přičemž badatelé vycházeli jak z architektury samé, tak i z interpretace různých archivních pramenů. Teprve poslední publikované práce P. Fidler (Fidler 1971, 1974, 1975, 1976, 1983 a 1984) a J. Sedláka (Sedlák 1972, 1974) potvrzují Jakuba Prandtauera jako autora projektu přestavby a dostavby starého zámku a upřesňují také periodizaci celého vývoje stavby. To poskytuje samozřejmě nezbytný základ k úvahám o vývoji barevnosti. Zmínění autoři se vývojem barevnosti podrobněji nezabývají, předpokládají však, že starší manýristický objekt již barevnost měl (připouští možnost červeno-bílého tónování) a Fidler nepovažuje červeno-bílou tonalitu za Prandtauera (i když to nikde výslovně neříká, lze to vyčíst z jeho závěru na str. 122 cit. práce: „a také skutečnost, že stavba svým bohatě kontrastním a malebným červeno-bílým pojednáním fasád je velmi fotogenní, nesmí nás od svých nesporných architektonických kvalit odvádět.“ To lze považovat za výchozí kritické body přezkoumání barevnosti, přesněji řečeno za přezkoumání oprávnění současné barevnosti zámku, která byla provedena